

Basse - et utdødd og neglisjert kulturfenomen?¹

Oppklipte ringer av en sykkelslange - fortrinnsvis en rød sykkelslange; trædd på et tau og knyttet sammen til en "smultring" - En basse! Et saftig oppspill; et elegant mottak på brystet; tre "vipp"; en finte og bassen lå i ruta til motspilleren. "Fæm baklængs og du e ut!"

Morten Stene

Basse er, samme med skotthyll, kanskje Trøndelags største gave til den norske idrettsfloraen. Mye tyder på at basse var (og er?) et unikt trøndersk fenomen^{4,1}. I Steinkjer er bassespill en utdødd sport i dag - så vidt jeg vet.

Men minnene er sterke og meningene mange om basser, bassespillet og dets regler.

Bassen

Bassen var oppklipte ringer fra en sykkelslange, knyttet sammen til en klase eller "smultring". På 60-tallet skulle det fortrinnsvis være ringer fra en rød sykkelslange. Til nød kunne man bruke svart sykkelslange, men den ga ikke samme spretten. Noen laget basse av husholdningsstrikk - finskobasser. Nei det skulle være ringer av rød sykkelslange; knyttet passe stramt. Enhver basseekspert visste hva "passe stramt" var: Bassen skulle ha sprett og spenst, men samtidig en særegen slapphet.

Enkelte hadde også doble basser og trippelbasser. En dobbelbasse laget man ved å ta en noe større sirkel med sykkelslangeringer; vri ringen til et åttetall; brekk åttetallet på midten og knytt topp og bunn: Vips. du har en dobbelbasse, med mer tyngde og sprett. Men den klassiske bassen var en passe stram smultring - av rød sykkelslange. Dessuten hadde alle bassene et individuelt preg.

Friminutt og baskamp

Alle skolegutter på 1960-tallet hadde en basse i lomma; eller liggende i blekkhus-hullet på pulten mens brudden brøk og kommeregler fylte tavla. Friminutt og basskamp var to sider av samme sak. En gjeng gutter - tror ikke jentene spilte basse,

¹ Opprinnelig publisert i SteinkjerSaga, 1999, nr.1, Årg. .9, ss.3-5.

i alle fall ikke som jentegreie - tegnet hver sin basserute på størrelse med en kvadratmeter; tett inntil hverandre. Eller som det var på Steinkjer skole, ferdigmalte basseruter: Gule, kvadratiske ruter som lå ved tverrenden vest for Blåbygget.

Spillet

Bassespillet var et utslagsspill. Poenget var å få bassen plassert i motstandernes rute å gi han baklengsmål, og sørge for at bassen ikke havnet i egen rute. Det var på forhånd bestemt hvor mange baklengsmål som måtte til før man var utslått. Alle sto oppstilt i hver sin rute, og sparket bassen mellom seg.

Spille starter med et oppspill, hvor bassen sparkes opp i lufta i minimum knehøgde. Da gjaldt det - med alle kroppsele- ne unntatt armene - å få bassen ned i en av motstandernes ruter, og selvsagt unngå at bassen havnet i egen rute. Det ble baklengsmål, eller "prikk", på den som lot bassen gå ned i sin rute. Strek gjaldt ikke! På forhånd var det bestemt hvor mye det "gikk til" før man var utslått.

Kompetansedrivende

Det skulle erfaring til for å beregne hvor mye det skulle "gå til" for å utnytte friminuttet maksimalt, samtidig som det ble kåret en vinner i løpet ti korte minutter. Vi strakk friminuttet langt; gjerne så langt at finalistene kom løpende akkurat i det klassen smatt inn døra. - Hvis ikke læreren var i det humøret at han lot den oppstilte klassen stå oppstilt, mens han - eller hun - myste strengt mot bassrutene. Hvis blikk kunne drepe hadde det sannsynligvis blitt lite med elever etter hvert. Hvem har ikke opplevd å bli den som måtte hente bassen etter siste spill, og komme aller sist til oppstilling under demonstrative falkeøyne - for etter ytterligere en kunstpause - å få signalet "vær skje god"! Jo takk. Da var det sikkert som banken (som det het før i tida) at den som ble hørt i påfølgende time var - ja nettopp - bassefinalistene. På den måten kunne bassespill bli svært så kompetansedrivende for enkelte!

Spilleregler

Den første fasen i spillet - opplegget - er det knyttet viktige regler til. Den som la opp, det vi si setter spillet i gang, var nødt til å sende bassen i minimum knehøyde. (Enkelt steder hevdes det at man praktiser- te "taskhøyde" også.) Videre skulle opp- legget skje med ett spark på bassen. Når spillet var i gang kunne en enten sparke bassen direkte inn i en rute, eller gå med basen. Å gå med bassen ville si vippe den - holde bassen i lufta med spark, knestøt, headinger og brytsstøt - mens en gikk mot motstandernes rute.

Det var ikke tillatt å gå inn i ruta til andre. Målet var å legge bassen inn i ruta til motstanderen, slik at han fikk baklengsmål. Den som forsvarte ei rute hadde lov å gå ut av ruta, noe som ikke nødven- digvis var lurt. På forhånd var det bestemt hvor mye det gikk til før man var ute: "Ut på fæm" betydde for eksempel at når man hadde fått fem baklengsmål var man ut- slått.

Straffe

Knehøgderegelen gjaldt ikke når bassen var i spill. Det perfekte skuddet var lavt og hardt, gjerne etter at motspillerne var finta ut. Som i fotball var det ikke lov å bruke handa eller angripe motspillerens kropp. Slike synder førte til "staffe". Oppstillinga var slik at den som fikk straffen mot seg sto bakerst i si rute, mens straffetakeren sto i diagonalt motsatt hjørne. Straffesparket ble tatt ved at man sto med samlede bein, la bassen på rista, og forsøkte å vippe eller lempe bassen inn i ruta til motspilleren. Men bassen måtte minst være i knehøyde.

Når straffen var ferdig gikk spillet som vanlig, gjerne uten stans hvis den som forsvarer seg redder ved å sende bassen tilbake i spill. Finalen i et spill var de to gjenværende spillere. Den som sist gikk ut hadde vunnet.

Variasjoner

Regelverket i basse er uskrevet, og varierer noe fra område til område, i like tidsepo-

ker. Størst forskjell er det på om de tomme rutene etter at noen hadde gått ut, ble dø-ruter eller ikke. Ei dø-rute innebar at når noen var "ute" så ble ruta til vedkommende ei dø-rute som ga baklengsmål til den som spilte bassen i ei slik rute. Så vidt jeg kan huske spilte vi ikke med dø-ruter på Steinkjer, men i Trondheim har dette vært vanlig^{2,4, 3}.

Variasjoner finnes også i straffereglene, både når det gjelder oppstilling og utførelse. En variant i tillegg til det som er nevnt over var at den som fikk straffen mot seg sto bakerst i sin rute, og den som skulle ta straffen sto foran i sin rute.

Det hendte også at vi spilte lagbasse hvor tre til fire personer spilte på lag, mot et annet lag. Det ble laget et skille mellom rutene til de to laga, men hver spiller hadde sin rute. Ei individuell scoring, ble regnet som skåring for hele laget.

Opphavet

Opphavet til bassespillet vet man egentlig ikke så mye om. Noen antyder at den kom med sykkelslangen. Men sykkelringbassene er nok et velstandsfenomen. Den vanligste formen for basse etter første verdenskrig var votter og luer som var sam-

menrullet.

Andre mener at bassespillet kom med fotballen. Reglene har mange likhetspunkt, og det er ikke vanskelig å forestille seg at sammenrullede luer var billigere enn en ekte fotball i lær. Dessuten var bassespill mindre plasskrevende og kunne lett gjennomføres i en liten bakgård, eller praktiseres på en skolegård med forbud mot vanlig fotball⁴. Det er for øvrig mye som tyder at bassesportens Mekka har vært Trondheim, men at den har vært praktisert rundt omkring i hele Trøndelag. I hvilken grad bassespillet har vært praktisert utenfor Trøndelag vites ikke, men enkelte utvandrede "bassister" har eksportert sporten for kortere perioder til enkelte ikke-trønderske lokaliteter³.

Et neglisjert kulturfenomen

Basse som sport og kulturfenomen har vært neglisjert. Men jeg er overbevist om at det er mange som vet og husker mye om bassespillet og dets regler - kanskje det til og med finnes bilder av bassespillende personer. På denne måten kan vi i fellesskap være med å ta vare på Steinkjers og Trøndelags basseskunnskaper og bassetra-disjoner. Så ikke nøl med å ta kontakt hvis du har noe på hjertet!

Litteratur

1. Enerstvedt, Å. (1982). *Tampen brenner. Norske barneleikar*. Oslo: Samlaget.
2. Havdal, V.B. (1997). *Basseregler*. Internett (URL): <http://vbd.idb.hist.no/basse/>.
3. Kjærвик, A. (1985). Lær "basse" av Kjøbbe! *Uke-Adressa*, ss. 16-17. (20-07-1985)
4. Sørensen, B. (1980). Basse - ein trøndersport. I: Stemshaug, O. (red.) *Årbok for Trøndelag*. Trondheim: Trønderlaget. ss. 119-124.